

KONKURSI KOMBËTAR POEZIS E KËRKIM MBI GLUHEN ARBËRESHE -
PËR VITIN 2005 - PJESË T'MËDHENJËVAT :

"GLUHA ARBËRESHE ISHTË GLUHË I NANISHËM OSE VETËM SHËRBES ARKEOLOXHIK?"

Argumendi të kërkitur nga shokata "Vatra Arbëreshe" ve piejtja ndë gluhë arbëresche ishtë adhe një gluhë të nanëshim ose vetëm një shërbes arkeoloxhik.

Në dimi se kjo gluhë ishtë a vjetër, duket sa arren nga gluhë ilirvet ose nga gluhë tracio-ilira, bëri udhën, bashka tjerat gluhë të vjetra "si motra": latino, greco, germanico, sanscrito, pelasgo, ittita, etrusco, celtico, armeno, etja. e sa kle trashiguar, ndërkaq, nga shqipëtarat të vjetra që rrijanë ajò herë ta Iliria; arbëreshët që vijanë nga Shqipëria të sodshim, -që u lë nga Iliria a vjetër- duket sa jan atà që atë gluhë të vjetër a mbajtin e a rujtin njera sod.

Si nga mot gjëndjat u tundëtin e u mbushkuan ma tiera gjëndë: ashtë gluhët që atà flisjan u mbushkuan e u shëndërruan: adhe gluhë arbëreshe bëri këtë udhë.

Rrënjat të ksajë gluhë hijtën mbrënda tjerat gluhë që ishën "pranë si motra": greqishtja,, llatinishtja, etja. e ndëpër atò gluhë hinë mbrënda gluhët romanxësht, e ashtë, adhe mbrënda gluhës italishtë.

Për ndëlgomi më mir këtë që rrimi t' thomi, qollëmi si shembull, këtë pakë vjersha këtë ndën pasvënur:

"Pulcherrima rosa

appare Afrodite

rispecchiandosi

nelle Termopili

ci fa dono

di un terso di".

Këtë vjersha duket sa klen shkrujtur ma fjala që gjënjjan etimoloxhin nga greqishtja edhe nga llatinishtja.

U që ngaherë kërkova të ndëligoja nga vinjan fjalët, ndë shohë më mir kio shkruama mbishkrujtur, ma ndihman të fjalort etimoloxhik, tura rujtur më mir këtë fjala t'vjershëvat që jan shkruiturë këtë mbi, arora ta kiò përfundim:

"Këtò fjala ,më ndhotë, jan arbëreshe, jan fjala të gluhës jona a bukura" !

E nani shkomi të ndikuromi nga fjalë e të i'primi ma gluhën arbëreshe:

1a) "PU-LCHER (RIMA)", nga llatini *pulcher* = *bukur* (kët thot fjalori).

1b) "I BU- KUR", në arbëreshe kimi kiò fjal: jan gjithënjë, si ma tingullim, edhè ta ndërtimi morfolloxhik; ndë mbami kund të shëndëruan çë patin këtë shkronja:

"B" arbëreshit ndë "P" llatinishtit; "K" arbëreshit ndë "CH"

llatinishtit çë mbajti gjithënjëi tingull, ma ta fjalor ose ta semantica u mbet gjithënjëi domethënja, ecëithuaj: "*i bukur*".

2a) "ROSA", prejardhura pre-indoeuropea thot fjalori Zingarelli: "*rrëmb*" çë ka glëmbë.

2b) "RRËZË", mbë arbëreshe "*rrëmb*" thuhat "*rrëzë*" > "*rosa*".

Si dukat nga kjò fjal, ta morfolloxhia, u mbet a'gleshma; ndërrojti domethënia

semantika. Gluha llatina, ndër udha çë bëri, -mëndë jet- hapi fjalën: "*rrëmb*" > "*rëzë*" > "*rosa*" e vatë përcaktoj rrëmbën më i bukur, çë përfaqëson "*rregjërësja lulvat*", vjenmethënë "*trëndafilë*".

3a) "APPARE", lat. "*apparere*", i përbërë nga *ad e parere* = çë paraqitit ta pamja, o të kështert o të shurbesat, çë më parë nëng dukshi, çë bëta shihët, çë delë, çë, lindja, çë dukët i'kulluam. Lat. *Parere*, nga etimolloxhia panjohur (Zingarelli).

3b) "I PARË", në arbëreshe vjen mathën fjalë për fjalë: "*dukët*", çë "*u'pa*", çë ishte nëse vepëra o të kështert o të shurbes, çë më parë ishan t'fshehurë e çë nani duknjan, vienmathënë "*shihënjän*"?

E adhe në arbëreshe nëng thuhët "*A'PA*" , të thomi se shihët ndogjë ?

4a) "AFRODITE", e kush dukët? U'pa...*Afrodite*, perëndësja bukuresha adhe dashuris; ajo u lè kur *Crono* nxuar *Urano*, sa i ra ma draprin e i preu karën. Gjaku i perëndishëm tura rrjedhur, rra mbi dejeti e ujrät zùn të zijan e: *Afrodite* (u pa), u ngre mbi një xhavidhe, e *Zefiro* a shtijë, ajo u pa mbë gjithë "*shkëlqimin*" s'saj. Pran buzan t'dejtin, lojan *Oret*, të bilat *Tetit* perëndësja dejtiti, si a kishan par i'rodhtin tek

ajò të a'pushtrojan ma velët, edhë të i'dhredhjan "leshverdha" s'saj ma kurorë lula. Zeus, kur a'pa, a muar për bjla e bëta hipi mbi Olimpi.

Megjithëse fjalort thon se emëri erdhë nga grekishti: *Aphròs* = shkumë. *Afrodite* nëng ishtë i prejardhur grek, po ishtë i glasëshëm t'perëndi lindor: *Ishtar* e *Astante* (fjalori Garzanti vjetërsishëm).

Në arbëreshe *Ishtar* = "isht-ar" = arë = verdhë = *Afrodite*, ma "leshverdhe"? gjithënjëja çdomethënë "pi".

- 4b) **AFRODITE** = nga arbëreshi "**Afër deti**", t'dëftomi sa "u lè nga dejeti" o "**Afër ditës**" t'thomi sa hipi ta qielli (Olimpi), e t'dëftomi dritësin e bukurin, kur ajò dukat, më par se ditan. Ishtë kurmi qiellor që bën më shumë dritë ta kupi qiellët; e sepse orbita i saj ishtë përfshihët mbrënda orbita Dheut, në a shomi përherë pran diellin, e kur rri t'bëhat dritë (*Afër ditën*) e illësat ven t'flenjën, një se *Afrodite* (*Venus/Venere*) llambarisën – a(p)pa(re) = u'pa – ta rrethi qiellit e lajmëron sa Dielli rri t'lehët e zë njetër ditë i'rë. Ashutë *Pelagiti* ia thojan Ellenit të lashta, që nga atëherë mbësuan të a thërrisjan "*Aφροδίτης*". (fjalori Garzanti vjetërsishëm).

5a) "**RI-(S)PE(C)CHIANDOSI**", ishtë i bënur nga "ri" e "*specchiare*" = vepër të shihëm;

nga llatini *specere* = vënarenjë; që vien nga rrenjë indoeuropea "*speck*", që vien mathën sa shoh ngaherë (ashtu thon fjalort). Vemi t'vështroni ma gluhën jona këtë fjala.

5b) "**RI-(S)PE-CCHIANDOSI**", në arbëreshe : ishtë i bënur nga "**rri**", që në arbëreshe diligon "**rri**", e "**pé**" = shohë; nunga "**rri t'shiehëm**".

Fjalort thon se "*spek*" ishtë një rrenjë indoeuropei, po fjala arbëreshe një-rrokjë "**pe**" = shohë, që ishtë si rrenjë ta fjala talljan

"rispecchiandosi" e ndër indoeuropei "*speck*", ishtë a paria ndërtesë të veprim që "spaqirohem" = që shihëm.

Po ne pijemi: gluha **arbëreshe isht gluha indeuropei**?

6a) "**TERM(O)PIL(I)**", shteg në Tessaglia që ishtë një vend plot ma ujë të ngrohët që lehat nga dheu; nga llatini "*therma*", e nga grekishti "*thermai*" (i ngrohët), fjalë që thuhat se vinjan nga gluha a'vjetra indoeuropea.

Ishtë i bënur nga "*term(e)*" e "*pili*", që gjen ardhja nga llatini *Pila(m)*, një fjalë i panjohurë nga etimoloxhia : rrucull, poça që mba ujët.

Ashtu thon fjalort. Po gluhën arbëreshe që thot?

- 6b) **"I TERËM"**, në arbëreshe kimi kio fjala t'thomi një vend "i terëm" edhe një shurbesë i ngrohët e i terëm. E nëng thomi adhe "**pi**" - "**pimi**" e "**pila**" ku venjën të pinjën frushkullët o ku grat vejën të lajën petkat?
- Për zgjeromi fjalat "**pi**" - "**pimi**" dëftonjan adhe vendat ku jan ujrat.
- Kio fjalë ishtë edhe mbrënda tierat fjalë të gluhët indoeuropee, e mbaiti gjithënjëja çdomethënë "**pi**".
- Adhë një fjalë shprehurë i'panjohurë nga etimolloxia po që ka rrenjët mbrënda gluhën arbëreshe.

- 7a) **"DONO"**, Ajo shërbes që jipët kur bëhët një dhuratë; nga llatini "**donum**" o "**doron**" nga grekishti i vjetër.

- 7b) Në arbëreshe: kur duami të bëmi një dhuratë si bëmi? Bëhët ma dorën të ndejtur e né arbëreshë, nëng thomi "**dor**" (dorën) e "**dhuratë**" (dhuratën) ?
- Ndërkaq çdomethënë dhuratia, që bëhët ma dorën ndejtur "**dor = mano**"hijti ta semantica, e vata të thoi : dor>doron>donus>dono.

- 8a) **"TERSO"**, thuhët ndë një mbifaqe nëng ishtë i lijtur, që nëng ka njolla; i kulluar, pa ndirësi, i terëm. Nga llatini "**tergere**", një fjalë i panjohurë nga etimolloxia
- E pameta njetër fjalë që ka rrenjën nga fjala arbëreshe

- 8b) **"I TER(ËM)"**, ndërkaq shoh një qiell i kulluar vjen mathën sa ishtë "**një qiell i terëm**".

- 9a) **"DI"** fjalë a prerë të vjershtarët që vjen mathën ditë; nga latini "**die(m)**", i prejardhur nga gluha indeuropea, thonjën fjalort.

- 9b) Po në arbëreshe si thomi t'dëftomi ditën?

"DI(TË)". Të di fjalat nëng jan gjithnjë ?

Si thanë shumë studjusa : "**burët jan vëllazëra, si gluhët jan motra**".

Pë t'përfundonj, nga atë që tham mbi shembullët të fjalët që murtim të i'përqasjam, shihet se ndë nëng duami t'flasmi sa jan "gluha të para" e "gluha të dita", gjithë gluhët mënd t'ken krushqi drejtonj.

Ndë ki shërbëtiar i vogël, mendonjë se ishtë i dëftuar se gluha arbëreshe nëng ishte një shurbesë arkeologjk, po ishtë një gluhë që rron e flitet gjithë ditës psë ishtë mbrënda gluhën

ep) „L'EKYPA” os vprekone kuu pio fiva i, niooi dle kout „ i telen, vpre mo vprekone
vpre mo fajer po fipre vprekone do fipre

talljan. Ndërkaq kur flasmi talljan, i fshehsur (o i'hapëtë) flasmi edhë në arbëreshe.

Si patshim nga shembullët që këtu mbishkrujtur, pam sa shumë rrenja që thuhet sa jan “indeuropea” ndodhen, “ndodhurisht”, edhë mbrënda gluhës jona a bukura e jan të lidhura, të fshehura mbrënda gluhën talljan; në mëndë i'gjemi vetam ndë dimi gluhën arbëreshe!

Ki i'vogël shërbëtiar e kërkim do jetë një i vogël ndihëma për gluhës jona, pë të a'mbami ngaherë ndë zëmra.

Il titolo della ricerca proposto dal concorso indetto dall'Associazione "Vatra Arbëreshe", pone l'interrogativo se la lingua arbëresche sia ancora attuale o un reperto

e attraverso esse nelle lingue romanze, e, quindi, anche nella lingua italiana.

Per explicitare meglio questo concetto, si parla, come esempio, la breve composizione di seguito trascritta:

*"Peichorina ena
appare Afrodite
rispochiandesi
nella Termopoli
si fa done
di un terso di".*

Con questi versi sono stati utilizzati termini che apparentemente sembrano trovare la loro etimologia nel latino e nel greco.

Per la curiosità che mi ha sempre spinto a cercare di capire le origini delle parole, osservando meglio questa composizione e, con l'aiuto di alcuni dizionari etimologici, ho analizzato un po' più a fondo le parole che compongono i versi sopra trascritti, arrivando alla seguente conclusione:

queste parole sanno di arbëreshe, sono parole della nostra bella lingua!